

mondig

+

opklaren

vooraf

Machteld Stam

Op de fiets werd ik overvallen door een plotselinge regenbui. Ik was onvoorbereid, de buienradarapp had dit niet voorspeld. Gelukkig kon ik schuilen onder een winkelfdak om de bui af te wachten. Al snel kreeg ik gezelschap van een vrouw die direct tegen mij begon te praten: 'Mijn buurvrouw is overleden.'

Dat was nog eens een andere openingszin dan het gebruikelijke praatje over het weer.

'Ze woonde al een paar jaar niet meer naast mij. Ze was aan het dementeren en kon niet langer alleen blijven. Maar nu is ze er echt niet meer.' De vrouw praatte aan één stuk door, zonder mij ruimte te geven om iets te zeggen of te vragen.

Luisteren kon ik wel, ook al hoorde ik dat de regen inmiddels gestopt was. 'Gek hè, hoe je iemand zo kunt missen, ook al kon ik de laatste tijd geen contact meer met haar maken. We deden veel samen toen we burens waren. Elke week gingen we naar de markt en daarna koffie drinken. Regelmatig buurten bij elkaar. En wandelen. We hebben zoveel gelachen en gepraat tijdens al die kilometers.'

Ze stond even stil, verzonken in haar gedachten, en zuchtte. Even later keek ze omhoog en merkte op: 'Het is weer droog, de lucht is opgeklaard. Fijne dag!' En voordat ik het goed en wel doorhad, was ze alweer vertrokken.

boek

Machteld Stam

aangrijpend

De Onbedoelden vertelt het verhaal van een tweeling, geboren in de jaren 60 in het katholieke Limburg uit een kortstondige affaire van een jonge vrouw en een Griekse man. Meteen na de bevalling in de Vroedvrouwenschool in Heerlen moet de moeder haar baby's afstaan. De meisjes worden gescheiden en komen in verschillende gezinnen terecht, om niet één maar twee stellen gelukkig te kunnen maken.

Op haar 21e verjaardag krijgt Aaf van haar adoptieouders te horen dat ze een tweelingzus heeft, Annemarieke. Na die bekentenis gaat Aaf op zoek. De tweelingzussen vinden elkaar en starten een zoektocht naar hun gescheiden verleden en gedeelde toekomst.

Cobi van Baars geeft een literaire draai aan het traditionele thema van gescheiden tweelingen. Door diverse perspectieven te gebruiken, inclusief die van de vader en zijn zus, wordt het emotionele landschap van alle betrokkenen zonder oordelen beschreven. Langzaam vallen de puzzelstukjes in elkaar. De tweeling weet een groot deel van hun afkomst en geschiedenis te achterhalen. Niet alles is echter op te lossen.

De onbedoelden is een aangrijpende roman over beloftes, gemiste mogelijkheden en hiaten, waarin de hardnekkigheid van de waarheid en de invloed van toeval centraal staan.

De onbedoelden, Cobi van Baars, uitgeverij Atlas Contact, € 22,99

colofon

Mondig+ is een liturgische, pastorale uitgave van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit en verschijnt zes keer per jaar, in het hart van *Mondig*.
Redactie Kalle Brüsewitz, Marijke van Duin, Essemie van Dunné,

Jeannette den Ouden, Machteld Stam & Machteld van Woerden
Ontwerp & opmaak Susan de Loor, Kantoordeur Haarlem
Druk GBU printmedia
Oplage 5.000

Papier Maxi Offset
FSC-mix credit gecertificeerd
Contact redactie
Singel 454 | 1017 AW Amsterdam
020 623 09 14 | communicatie@ads.nl
www.doopsgezinden.nl
© ADS 2024

Een psalm van Hagar, moeder van Ismaël

Tot de God die mij ziet roep ik:
Zie je het puin, de woestijn,
de verwoestende leegte?
Zie je ons?

Tot de God van Abram en Saraï roep ik:
Zie je de haat, de afgunst,
het verdriet dat verblindt?
Zie je ons?

Tot de God van recht en richting roep ik:
Zie je het onrecht, de leugens,
het geweld op geweld?
Zie je ons?

Tot de God van leven roep ik:
Zie je mijn kind, mijn alles,
het lijden dat niet te dragen is?
Zie je ons?

Tot de God van liefde roep ik:
breng het licht terug in ons hart,
klaar ons op, opdat wij elkaar zien
met jouw ogen.

Van inzicht naar hoop

Grote kunstenaars hebben hun eigen unieke kijk op verhalen uit de bijbel.

Ze kunnen meerdere lagen in de verhalen blootleggen en laten daarmee zien er zelf door geraakt en geïnspireerd te zijn. Ze hebben op hun eigen manier de teksten ‘verklaard’. Zo heeft Johann Sebastian Bach een aantal voor hem belangrijke bijbelverhalen betekenis gegeven in zijn grote *Passionen* en zijn vele cantates.

In de schilderkunst zijn de kleurrijke en fantasievolle schilderijen van Chagall over veel verschillende bijbelverhalen wereldberoemd geworden. Ook Rembrandt heeft in zijn schilderijen en etsen weergegeven hoe hij de verhalen uit de bijbel voor zich zag. Een beroemde ets van zijn hand is gebaseerd op het dramatische verhaal van Hagar, de slavin van Sara, Abrahams vrouw.¹

Kijk, daar zit ze, bij een bron, ergens aan een weg in de woestijn. Geen mens te zien. Ze was hierheen gevlucht nadat Sara, haar meesteres, haar boos had weggestuurd. Omdat Sara op leeftijd was en geen kinderen had – wat in die dagen een schande was voor gehuwde vrouwen – had ze Abraham gevraagd om, in plaats van bij haar, een nakomeling bij haar slavin te verwekken. En zo

afbeelding Rembrandt van Rijn
Hagar bij de bron | 1644-45
Louvre Parijs

hoop op een leven in vrijheid

gebeurde. Hagar had niets te vertellen en moest zich deze vernedering laten welgevalen. Ze werd zwanger. Ondanks alles was ze trots op haar zwangerschap en liet dat blijken, wat Sara weer ergerde. Ze zag geen andere uitweg dan Hagar weg te sturen, de woestijn in. Plan mislukt.

Er waren op dat moment eigenlijk alleen maar verliezers.

En daar zit Hagar, wanhopig, want waar moet ze heen om haar kind veilig ter wereld te brengen? Dan klinkt er een stem – van een engel, zegt het bijbelverhaal – die haar vraagt wat ze daar doet. Ze vertelt haar verhaal. Een plan lijkt ze niet te hebben. De engel stuurt haar terug om zich voor Sara neer te buigen, maar ze krijgt óók te horen dat ze een zoon zal baren, Ismaël (‘God hoort’), die een groot volk zal voortbrengen. Tussen de regels door zou je kunnen lezen dat Hagar haar kind dus niet hoeft af te staan aan Sara...

De belofte van een talrijk nageslacht (en niet meer in slavendienst) geeft Hagar in haar vastgelopen situatie voorzichtige hoop op een leven in vrijheid. Dat moment heeft Rembrandt in beeld gebracht.

Hagar roept de naam van de Ene, die naar haar heeft omgezien en haar een toekomst laat zien: ‘God die mij ziet’. En ze voegt eraan toe: ‘Heb ik hier

niet ook uitgezien naar ‘die mij ziet’?² Daarom gaf men de bron waar Hagar zat de naam Lachai-Roï: ‘Bron van de levende die mij ziet’. Gezien worden en erkenning vinden helpen een mens in nood en kunnen de duisternis van het moment wat doen opklaren.

Een andere bijbelse figuur die vele kunstenaars geïnspireerd en geïntrigeerd heeft, is koning David. Met een paar pennestreken heeft Chagall hem hier (zie p. 6) getekend. Een herdersjongen die tot koning was gemaakt omdat het volk erom vroeg, een charismatisch man, en bovenal: een begenadigd harpspeler en dichter.

Zie hoe innig hij de harp vasthoudt, als was het zijn geliefde. Met zijn harpspel kon hij zijn voorganger en latere tegenstrever Saul in diens donkere uren gunstig stemmen en zijn verduisterde geest verlichting geven. Davids muziek en zijn liederen – veel psalmen worden aan hem toegeschreven! – waren ook voor hemzelf een uitlaatklep wanneer hij in nood verkeerde.

En dat gebeurde dikwijls, ook omdat hij regelmatig betrokken was bij oorlogvoering. Ook wij zijn vertrouwd met deze Psalmen, die immers onderdeel zijn van onze bijbel. De daarin bezongen diepgevoelde menselijke emoties kunnen ons inzicht geven in ons eigen leven, vooral ook wanneer we ze zelf zingen!

Aan het eind van zijn leven zingt David een lied,³ dat als twee druppels water lijkt op Psalm 18.⁴ Het is een ingewikkelde, turbulente psalm, waarin sprake is van chaos en strijd als was de wereld weer ‘terug bij af’. Er is geweld tegen vijanden die niet bij name genoemd worden. Naast bedreiging van vijanden van buitenaf, worden er zeker ook tegenstanders binnen Davids kring van vertrouwelingen mee bedoeld. Wie weet zijn het ook zijn eigen innerlijke demonen. Toch spreekt uit het lied dat David een groot vertrouwen had in de Ene: ‘JHWH, mijn steenrots, mijn vesting en mijn bevrijder’, alsof juist zijn godstrouwen David door alle moeilijke omstandigheden heen heeft gesleept. Geen verheer-

*Uw woord is als een lamp, een helder licht,
een schijnsel op mijn pad, een eeuwig baken
dat in de duisternis mijn schreden richt.
Ik zwoer en ik begeer het waar te maken,
dat ik zal wandelen voor uw aangezicht,
dat ik uw recht zal roepen van de daken.*

*Hoe wonderbaar is uw getuigenis.
Ik zal het altijd in mijn hart bewaren.
Wanneer uw heilig woord geopend is
zal 't als een licht het duister op doen klaren.
Gij maakt verdwaalden van hun doel gewis,
uw kennis maakt onkundigen ervaren.*

Nieuwe Liedboek – Lied 119

afbeelding Marc Chagall – David | 1974,
Lalique Museum Nederland

1 Genesis 16

2 NaB Genesis 16
vs. 13 en 14

3 2 Samuel 22

4 Het is onbekend
welke van de twee
eerder is geschre-
ven

5 2 Samuel 22, 29
en Psalm 18, 29

6 Zie tentofnations.nl

lijking van geweld, maar eerder een verheerlijking van de Ene: ‘Want U, JHWH, bent mijn lamp en JHWH doet mijn duisternis opklaren’.⁵ David put hoop uit dit vertrouwen en dat maakt dat hij bestand is tegen mogelijk onheil. Het is de vraag of wij hem dit nog wel kunnen nazeggen. Misschien alleen zingend?

Het is verdrietig om te constateren dat mensen – ook wij! – elkaar op allerlei manieren het leven zuur kunnen maken,

zonder veel uitzicht op herstel van de verhoudingen. Dat is één kant van het verhaal. Maar er is ook een andere mogelijkheid, die uitzicht biedt op leven naast en met elkaar, wanneer we ons oriënteren op bronnen waaruit we kunnen putten. Het zijn de bijbelse verhalen die bijvoorbeeld de *Rabbis for Human Rights* inspireren om samen met Palestijnen olijfbomen te planten op de Westoever. Dat doen zij o.a. bij Tent of Nations in Bethlehem, de educatieve

boerderij van Daoud Nassar en zijn familie, die zich geweldloos inzetten voor een leven in vrede met iedereen. Ondanks zware omstandigheden, zoals de dreiging van landonteigening, houden zij vol onder het motto ‘Wij weigeren vijanden te zijn’.⁶

Kunnen wij ook weigeren elkaars vijanden te zijn? +

Er mogen zijn

Ik heb een hekel aan conflicten.
Ik wil echt liever niet dat mensen
boos op elkaar zijn, ook niet op mij.

In de loop der jaren heb ik wel geleerd er steeds beter mee om te gaan. Het raakt me nog steeds, maar zo nu en dan zie ik in dat het meestal niet mijn verantwoordelijkheid is en dat de wereld niet vergaat als mensen ruzie hebben. Sterker nog, ik vind het fijn om zelf af en toe boos te zijn. Intussen weet ik ook waar die hekel vandaan komt. Mijn moeder houdt nog veel minder van conflicten dan ik, en heeft me dus geleerd ervoor te zorgen dat mensen steeds dik tevreden met me zijn. Geen verkeerde vaardigheid, maar niet helemaal afdoende als je ook onafhankelijk wilt zijn en grenzen wilt kunnen stellen.

Op een dag bedacht ik dat mediator een heel geschikte functie voor me zou kunnen zijn. Conflicten van anderen oplossen, dat leek me heel bevredigend. Dus deed ik een opleiding tot mediator. En ik leerde veel. Maar niet zozeer wat ik dacht dat ik zou leren. Ik leerde nauwelijks conflicten van anderen op te lossen, maar vooral de verantwoordelijkheid te leggen waar ze hoorde.

Ik leerde door vragen te stellen, mensen zelf een oplossing te laten zoeken. Door mensen te vragen zelf hun verlangens te verwoorden, hun pijn te benoemen en hun grenzen aan te geven. Dat is moeilijk. De meeste mensen hopen toch dat de mediator het conflict oplost. Hoe ingewikkelder de problematiek, hoe meer mensen erbij betrokken zijn, en hoe moeilijker het is om er zelf uit te komen, denk ik.

Sinds ik de opleiding gedaan heb, heb ik een aantal mediations mogen doen. Soms kon ik wat betekenen – als alle deelnemers echt willen. Je moet iets durven opgeven, loslaten en stappen durven zetten. Vaak is er schaamte, of angst voor controleverlies. Soms spelen er veel diepere en langere conflicten dan die op tafel komen.

Als niet iedereen open kaart wil spelen over zijn pijn en verlangens wat betreft de relatie – wat niet zozeer betekent dat alles uitgesproken moet worden – dan is het heel lastig om een conflict op te lossen. Dat is heel frustrerend. Gelukkig is het vaak anders. Als de partijen echt willen, gebeurt er van alles in het proces. En dan komen ze tot een oplossing, een uitkomst, een afspraak, een erkenning. Vaak is de toekomst samen anders dan ze hadden bedacht. Als alle partijen wat naar elkaar toe opschuiven ontstaat meestal het beste resultaat.

Voor mijzelf is het zeer leerzaam geweest.

Ik leerde dat mijn vermogen maar zeer beperkt is. Dat de verantwoordelijkheid voor het conflict én voor de oplossing niet bij mij ligt. Moeilijk, maar ook een bevrijding. Het belangrijkste ingrediënt is hetzelfde als in het pastoraat voor mij: de ander mag er zijn, met al haar of zijn al dan niet onwenselijke, onhandige of onaardige emoties en gedachten. Dat is voor mij het enige wat er echt toe doet. En dan maar een conflict, af en toe. +

Mag ik deze dans van u?

Johan kijkt mij aan. In zijn ogen zie ik berusting:

‘Fulco, het is op. Ik houd dit niet vol. Het lukt gewoon niet meer. Ik ga dit niet redden.’

Fulco van Hulst
is geestelijk
verzorger in
Medisch Centrum
Leeuwarden.

Dit gesprek hebben we al eerder gevoerd, maar vandaag voel ik dat ik hem niet meer op andere gedachten ga brengen. Ik wil vragen wat er veranderd is, als de deur opengaat en de arts-assistent in de deuropening verschijnt. Als hij mij ziet wil hij weer weglopen, maar ik kijk Johan aan en zeg: ‘Het is goed. Kom maar binnen.’ Waarop de arts-assistent alsnog binnenkomt, gevolgd door de arts en twee coassistenten.

De arts-assistent steek gelijk van wal: ‘We maken ons wel zorgen. Eigenlijk hadden we al

willen beginnen aan de kuur, maar met deze ontstekingswaarden kan het gewoon niet.’ Even zie ik een zweem van verdriet in Johan’s ogen. Dan knikt ‘ie en kijkt de arts aan, die zwijsend tegen de muur geleund staat: ‘Wat ik gisteren heb gezegd, dat ik niet meer gereanimeerd wil worden en ook niet meer naar de IC, dat is afgesproken hè?’

Een paar tellen gebeurt er niets.

Dan maakt arts zich langzaam los van de muur. Ze gaat op de rand van het bed zitten. ‘Ik heb je gehoord’, zegt ze, ‘maar ik wil

je toch vragen om ons nog een kans te geven. Die longontsteking, dat is echt een lelijke tegenvaller. Je waarden hadden met de antibiotica al beter moeten zijn. Maar geef ons nog drie dagen. Ik denk nog steeds dat het kan lukken. Dan kun je volgende week aan die kuur beginnen. En dan kunnen we straks alsnog die stamceltransplantatie doen.’ Het wordt heel stil in de kamer. ‘Denk er maar eens over’, zegt ze. En daarmee is het bezoek voorbij. Bij de deur kijkt de arts-assistent nog even achterom. Ik zie een lach op zijn gezicht. Wat Johan van de situatie vindt, kan ik niet peilen.

‘Johan’, zeg ik, ‘hoorde je wat ze daarnet vroeg?’ Hij kijkt me vragend aan. ‘Ze vroeg je ten dans. Sorry, anders kan ik het niet formuleren.’

Meestal is het de patiënt die de arts vraagt om alles uit de kast te trekken, maar vanochtend is het de arts geweest die de patiënt heeft gevraagd de hoop niet op te geven, waar eigenlijk geen hoop meer is. Ik zie de radertjes in zijn hoofd draaien. En dan klaart langzaam zijn gezicht op. Hij kijkt mij aan en zegt: ‘Ik zal het doen. Ik zal erover denken. Maar ik moet nog zien of ze wel kan dansen.’ +